

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

2. Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень: [посібник для вчителів]. К.: Радянська школа, 1984. 184 с.
3. Дудик П. С. Односкладні речення. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За загальною редакцією І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1972. 514 с.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Лис Володимир. Століття Якова. Харків: Клуб «Сімейного дозвілля», 2010. 189 с.

УДК 811.161.2'373.7

Анна Штефан

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. С. О. Марцин
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»

З-поміж розмаїття стилістичних засобів мови роману Марії Матіос «Солодка Даруся» виокремлюються насамперед діалектизми, які допомагають авторці колоритно змалювати «українську історію 30-х — 70-х років минулого століття в її буковинському і галицькому варіантах» [Матіос, с. 4].

Як відомо, територіальний діалект — різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історично-культурних традицій, самосвідомості. Звідси, відповідно, дослідження діалектизмів є актуальним як із позицій вивчення мовної системи загалом, так і можливості пізнання культури й історії народу. З одного боку, вони допомагають з'ясувати внутрішні закономірності еволюції літературної мови, з іншого, — сприяють усебічному розв'язанню питання про історичні зв'язки літературної мови та діалектів.

В українському мовознавстві вивченню діалектології свої праці присвячували багато науковців, зокрема Й. О. Дзендзелівський, С. П. Бевзенко, П. Ю. Гриценко, Ф. Т. Жилко, Б. В. Кобилянський, але праць, присвячених стилістичній функції діалектизмів у творах українських сучасних письменників, дуже мало, що підтверджує актуальність обраної теми.

Мета нашої розвідки полягає у виявленні діалектних особливостей уживання фразеологічних одиниць у романі Марії Матіос «Солодка Даруся».

Кількість українських діалектів, їхні межі і т. ін. є наслідком плеїдної диференціації з доісторичних часів, пізніших різночасових політико-адміністративних об'єднань і перегруповань земель, наявності і зміни впродовж тривалого періоду розвитку мови етносу адміністративних, культурних, релігійних та освітніх центрів [Бевзенко, с. 4].

У романі «Солодка Даруся» репрезентовано велику кількість фразеологізмів, які представляють загальновідомі трансформаційні процеси, що пов'язуються

з поодинокими фонетичними: *голови каламотити* (Матіос, с. 111); граматичними: *у ставу жабів ловити* (Матіос, с. 12) та великою мірою лексичними модифікаціями компонентного складу: *най язик чиряки обциплють* (Матіос, с. 10–11); *не мають смальцю в голові, а Бога в череві* (Матіос, с. 11); *заходить зашпорами в душу* (Матіос, с. 31); *слова зашпортувалися в роті* (Матіос, с. 50) тощо.

Трансформація фразеологічних одиниць спостерігаємо як на рівні поширення компонентного складу: *слова самі підуть з горла пішки* (Матіос, с. 34), так і на рівні лексичної субституції — заміни компонентного складу: *дає ногам поля* (Матіос, с. 29) (пор.: *дати ногам волю* — «тікати» і *дати ногам поля* — «тікати в поле»); *не любив пускати слово на люди* (Матіос, с. 42) (*не любив пускати слово на вітер* — «говорити даремно» і *не любив пускати слово на люди* — «спілкуватися з людьми»); *Наговорили три міхи і двоє бесаг чуда* (Матіос, с. 115) (пор.: *наговорити три мішки зречаної вовни* — «наговорити дурниць» і *наговорити три міхи і двоє бесаг чуда* — «наобіцяти хтозна-чого»). Подекуди фразеологічна семантика зумовлюється контекстом: *Нікто у Черемошнім не знав з певністю, коли й де Йванові пуп рубали, де хрестили, хто його мама-тато, і чи має він бодай би який дім-двір чи кіл біля двору* (Матіос, с. 39) (тобто йдеться про те, де хтось народився, іншими словами, де йому пуп рубали).

Варто зауважити, що більшість регіональних фразеологізмів вирізняються експресивно-оцінним значенням, унаслідок чого служать для створення експресивного фону, репрезентують передусім знижено-просторічне забарвлення: ... *вари чоловікові кулешу і тримай свою дямбу на заперті* (Матіос, с. 52); ... *а вас най совість замучить, як остатню нензу* (Матіос, с. 63); *Та й якої дідьчої мамі було п'ланитися на дамбу, коли корови пасуться ближче до скалистого берега* (Матіос, с. 114); ... *та й понесли їх з такими фанами перед батька в пекло, несла би їх лиха година* (Матіос, с. 122); *Ціла фамілія на пси зійшла* (Матіос, с. 168) тощо.

Є в романі і фразеологізми, які виникли внаслідок деформації порівняльних зворотів: *Хай тато краще питає, чого її так довго не було, ніж має кривитися, що донька ходить, як фіра без дишла* (Матіос, с. 27); *А в Черемошнім колотилося, як під циганською спідницею* (Матіос, с. 119) і т. ін. Вони є стилістично виправданими, сприяють відтворенню місцевого колориту та індивідуалізації мови персонажів.

Отже, у художній мові Марії Матіос широко представлені діалектні фразеологізми буковинської говірки, яка слугує джерелом збагачення виражальних можливостей художнього твору. Авторка використовує різні прийоми введення діалектних фразеологізмів у художній текст та способи розкриття їх семантики.

Перспектива дослідження полягає в з'ясуванні особливостей використання різнорівневих говіркових одиниць у мові творів інших українських письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. К.: Вища школа, 1980. 246 с.
2. Гуцульські говірки: Короткий словник / відпов. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
3. Єрмоленко С.Я. Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство*: Науковий громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал. 2008. № 1. С. 198–205.
4. Матвіас І.Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Матіос Марія. Солодка Даруся. Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. 176 с.

Олена Джура ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «Тисячолітній Миколай» П. Загребельного)	162
Наталя Ісакова ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	166
Ольга Коваль МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ	168
Ольга Колосова СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ	170
Олена Кукіна МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ	173
Аліна Меделяєва ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КІЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	177
Тетяна Ніфантьєва ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ	180
Марина Скидан ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО	182
Ярослав Скидан МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>СЛОВО</i> В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ	184
Вікторія Соприкіна УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	186
Олена Титаренко ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	188
Вікторія Усатенко ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ	190
Олена Фурат КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ	193
Тетяна Чернецова СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	195
Анна Штефан ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»	197
Юлія Шевченко АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»	199